

Szövegértelmezések

Emlékkonferencia Bori Imre munkásságáról Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Tanszék

Az újvidéki Magyar Tanszék alapításának 60. évfordulója alkalmából 2019. október 22-én és 23-án megrendezett nagyszabású tanácskozásra harmincegy neves kutató jelentette be előadását. Hat különböző országból, a Kárpát-medence és a volt Jugoszlávia területén működő egyetemi kutatóműhelyek képviselőiben érkeztek.

A tanácskozás első ülészaka Bori Imre munkásságát a stílusrányzatok értelmezése felől közelítette meg. Közel fél évszázada jelent meg Bori Imre *Az avantgarde apostolai* könyve. A szerző szokatlan módon az avantgárd egyik hazai őst véli felfedezni Füst Milánban. Az előadás azt vizsgálta, mennyire működőképes Bori Imre koncepciója mai kontextusba helyezve. Kappanyos András az avantgárd rendszeréről beszélt. Bori Imre nagy szerepet játszott a magyar avatgárd újrafelfedezésében és kanonizálásában a hatvanas évektől kezdődően. Az előadás Bori professzornak az avantgárdal kapcsolatos rendszeralkotó munkájáról, felismeréseiről és hipotéziseiről nyújtott áttekintést az egyszerre hálás és kritikus utókor szemszögéből. Földes Györgyi Bori Imre avantgárdfogalmáról beszélt, *Kezdjük a szecesszióval?* címen. Bori Imre egy nagyon határozott, egyedi, ám gyakran vitatott koncepciót képviselt, miszerint a szecesszió által képviselt új látásmód, szemlélet készítette elő az avantgárdot, sőt, mintegy annak nyitófejezete lenne. Az előadás ezt az elképzelést vizsgálta, végiggondolva teoretikus gyökereit, illetve találkozásait és ütközéseit más, újabb irodalomtörténeti leírásokkal.

A második ülészak több neves magyar költő munkásságába tekintett bele, Bori Imre meglátásait véve alapul. Papp Ágnes Klára Adyról és Baudelaire-ről beszélt. Bori Imre tette azt az emlékezetes kijelentést, hogy „Ady nem kezdett, hanem lezárt egy költői korszakot”, ezzel kezdeményezve és előrevetítve az azóta eltelt ötven év recepciójának Ady költészettörténeti helyét illető vitáit. Az előadás ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódva a leginkább evidenciaként hivatkozott Baudelaire-Ady hatástörténet problémájára fókuszált. Csehy Zoltán androgün, hemafrodita és queer karakterekről beszélt Juhász Ferenc époszaiban, *Angyal-fecskelányfiúk* címen. Az előadás elsősorban Juhász úgynevezett époszaira, hőmpölygő szövegekonglomerátumaira fókuszált. Azokra a kérdésekre kereste a választ, hogy miként ölt mítikus, kozmikus és antroporf formát Juhász szövegeiben a nemiség, az identitás átmenetisége, változó performanciája. Polgár Anikó egy Weöres Sándor-vers görög-latin intertextusait dolgozta fel, *Krisztus és Mária mennybemenetele* megnevezéssel. Az előadás Bori Imre nagy hatású, *A látomások költészete* című Weöres-tanulmányához kötődött, és a kortárs Weöres-szakirodalomra is épített, valamint Weöres sokrétű és több hagyományt magába olvasztó költeményének görög-latin intertextusai közül tár föl néhányat, az ókortól a középkorig. Horváth Kornélia egy sajátos lírai műfajról tartott előadást József Attila, Radnóti Miklós és Kányádi Sándor verseiben. József Attilánál, és később Radnótinál, feltűnik egy sajátos lírai műfajforma, amelyet az

irodalomelméleti és poétikai könyvek aligha tartanak számon önálló műfajként. Az előadás e műfajforma poétikai és tematikus sajátosságait, potenciális gyökereit és az egyes költők esetében fellelhető különbözőségeit igyekezett feltárni, különösen József Attila és Radnóti költeményeinek vizsgálatával, ily módon is tisztelegve Bori Imre tudományos munkássága előtt.

A harmadik ülészak Krúdy Gyulát, az iskolatémát és a szürrealizmust vette górcső alá Bori Imre meglátásai alapján. Gintli Tibor Krúdy Gyula évtizedeiről beszélt. Bori Imre 1976-ban publikált *Fridolin és testvérei* című kötetében terjedelmes tanulmányt tett közzé Krúdy Gyula középső alkotói korszakáról. Az előadás megkísérelte fölmérni, hogy mennyire lehet inspiráló Bori Imre tanulmánya a mai Krúdy-kutatás számára a narratív eljárások értelmezése, illetve az életmű hangsúlyainak kihelyezése terén. Tapodi Zsuzsa a Krúdy-effektusokat, Krúdy-interferenciákat vizsgálta. Az előadás a Krúdy-szövegek írói eljárásainak vizsgálatát két kortárs alkotó, a spanyol-gallego Ramón de Valle-Inclán és a román Mateiu Caragiale műveinek témáival, stílusával és a bennük megjelenő emlékezőtechnikával veti össze, az egymástól térben távol élő szerzők szövegvilágainak interferenciáira keresve magyarázatot. Marko Čudić *A „parafrazeális herézise” és a felismerés között* címen megfogalmazott témát dolgozta fel mint adalékot Bori Imre Krúdy- és Kosztolányi-monográfiája prózaelemzői módszerének vizsgálatához. Az előadás egyik alapfelvetése az úgynevezett „Bori Imre-paradoxon” volt, amely három, egymással látszólag nehezen összeegyeztethető módszer tulajdonságából áll: rendkívüli elemzői alaposság, részletekbe menő tematikai leírások és olykor bizonyos szantó forrás- és hivatkozásihiány. A tanulmány alapját Bori tanár úr Krúdy- és Kosztolányi-monográfiái képezték. Egyed Emese *A mesemondó tanítványai: Tamási Áron Móricz nyomában* témával foglalkozott. Bori Imre a modernség és a korszerűség mibenlétét a prózaszövegen belül, műértelmezések sorozatában vizsgálta, számára Móricz mester-ségbeli tudása sok irányban kiindulópont. A tanulmány azt kutatta, milyen a társadalom regénybeli modellje, és hogyan jeleníti meg benne a történetmondó saját tapasztalatait és a felületesebben ismert emberi közeg feszültségektől terhes összefüggéseit. Balázs Imre József Bori Imre szürrealizmus-képével foglalkozott. *A szürrealizmus ideje* című 1970-es kötetben Bori Imre nagy ívű tablót vázolt fel a magyar szürrealizmus történetéből. Konceptiója a friss kutatások eredményeit figyelembe véve újragondolásra szorul ugyan, de nagy érdeme, hogy a magyar irodalomtörténet jelentős szerzőinek munkásságát sikerült integrálnia.

A negyedik ülészak a transznacionalitással, transzkulturalitással, fordítással és fordíthatatlansággal foglalkozott. Toldi Éva a „Hozott anyag” *Terézia Mora prózájában* előadást tartotta meg. Tanulmánya Terézia Mora *Szerelmes ufók* című novelláskötetének értelmezésére tett javaslatot, amelyben a kulturális transzfer és a transzlingvális tapasztalat egyaránt jelentős szerepet játszik. Arra a kérdésre keresi a választ, hogyan működik a „hozott anyag” a novellákban, a többes identitás megjelenítése milyen prózapoétika keretében valósul meg. Ezenkívül a lokalitás kimozdítottságára irányítja a figyelmet, amivel kötődik Bori Imre munkásságához, aki mindenkor perem és centrum átértelmezését valósította meg. Rudaš Jutka a fordítás(irodalom) és az irodalmi többrendűség témáját gondolta tovább. A fordítás a saját nyelvünk határain túlmenő megértés lehetősége, s egy idegen irodalmi szöveg olvasásakor egy idegen nyelvi világba lépünk be, le kell győznünk eddigi világtapasztalatunk előítéleteinek korlátait, csak így tudjuk átadni magunkat a másnak, csak így tudjuk megismerni a másik világot. Ennek fényében az előadás a kultúrák érintkezésének és a kulturális megértésnek a kérdéseit tárgyalta, nagyobb hangsúlyt szánva a fordítás és fordíthatóság problémájának az irodalomban. Medve A. Zoltán a kulminálódott fordíthatatlansággal foglalkozott, Parti Nagy Lajos *Rókatárgy alkonyatkor* című versének horvát fordítását felhasználva. A konstruálás és dekonstruálás együttes folyamatának játéka – a célnyelvtől függően különböző mértékben ugyan,

de szükségszerűen – elvész, illetve minimálisra csökken Parti Nagy szövegeinek más nyelvre történő transzferekor. Az előadás a szerző *Rókatárgy alkonyatkor* című versének horvát fordítása alapján vizsgálta ennek okait és következményeit. Mikola Gyöngyi a kulturális átszövődéseket kutatta, orosz irodalmi allúziókat Tolnai Ottó műveiben. Témaválasztása Bori Imrének a vajdasági magyar irodalom történetével kapcsolatos munkásságához kötődött, és Tolnai Ottó műveit vizsgálja olyan szempontból, amely eddig viszonylag ritkán került a kutatások középpontjába. Arra kereste a választ, vajon mi vezérli Tolnai választásait, felfedezhető-e valamilyen esztétikai elv, valamilyen összekötő kapocs az írásai tanúsága szerint általa legolvasottabb orosz írók között. Utasi Csilla *Hunnia és Pannónia között* előadása is elhangzott. A dolgozat egyfelől Bori Imre Krleža-monográfiájának gondolatmenetét mutatta be és értékelte, másfelől azt bizonyította, hogy a horvát író művének magyar elemei nem tárgyalhatóak kizárólag a Monarchia-irodalom keretében, a *Zára ezüstje, aranya* című esszében a mediterrán térség harmadik komponenséről megfogalmazott elképzelés ugyanis a múlt század hatvanas éveinek fiatal vajdasági irodalmában közvetlen visszhangra talált.

Az ötödik ülészak Bori Imre monográfiáit, a kanonizációt és rekanonizációt, a rekontextualizálást és a romantikát vette kutatási alapul. Faragó Kornélia a Bori-életmű dimenzióiról beszélt, az összetett viszonyrendszerekről és szerteágazó hatásokról. Előadásában fermerült a kérdés, hogy az irodalomtörténet metaperspektívájából milyen esélyünk van az életmű korpuszának különböző területeit, a szerepek egyes összetevőit egymás viszonylatában megragadni. Miközben az életmű azon belső kérdéseire is figyelniünk kell, hogyan lehetséges és miért szükséges kilépni az irodalomtudomány diszciplináris keretei közül a képzőművészet vagy más területek felé. Harkai Vass Éva a *20. századi monográfus a 21. századi irodalmi monográfiák kontextusában* című előadást tartotta meg, *Bori Imre 20. századi magyar szerzőkről szóló monográfiáinak recepciója az újabb irodalomtörténeti kutatásokban* alcímmel. Dolgozatában szövegkorpuszok összevetése alapján arra kereste a választ, hogyan tükröződnek Bori Imre monográfiáinak, modernségkutatásainak eredményei az újabb irodalomtörténeti kutatásokat és irodalomelméleti megközelítésmódokat is magukba foglaló újabb monográfiákban, miközben szót ejtett a szerző több évtizeden át

Az ötödik ülészak Bori Imre monográfiáit, a kanonizációt és rekanonizációt, a rekontextualizálást és a romantikát vette kutatási alapul. Faragó Kornélia a Bori-életmű dimenzióiról beszélt, az összetett viszonyrendszerekről és szerteágazó hatásokról. Előadásában fermerült a kérdés, hogy az irodalomtörténet metaperspektívájából milyen esélyünk van az életmű korpuszának különböző területeit, a szerepek egyes összetevőit egymás viszonylatában megragadni. Miközben az életmű azon belső kérdéseire is figyelniünk kell, hogyan lehetséges és miért szükséges kilépni az irodalomtudomány diszciplináris keretei közül a képzőművészet vagy más területek felé. Harkai Vass Éva a 20. századi monográfus a 21. századi irodalmi monográfiák kontextusában című előadást tartotta meg, Bori Imre 20. századi magyar szerzőkről szóló monográfiáinak recepciója az újabb irodalomtörténeti kutatásokban alcímmel.

lappangó s a monográfiái sorában emiatt rendhagyó utóéletet élő, posztumusz monográfiájáról. Deczki Sarolta a mindennapi élet kritikájáról beszélt. Előadásában arra a kérdésre próbált választ adni, hogy napjainkban mi vezetett a valóság rehabilitálásához, és az hogyan jelentkezik a kortárs irodalmi művekben.

A hatodik ülészak a határon túli és vajdasági magyar irodalmat, az eszme- és próza-történetet, a szubkulturális tendenciákat és a kulturális átszövődéseket vizsgálta. Vallasek Júlia a *Honnan hová? Stratégiák a köztes tér belakására a két világháború közti vajdasági és az erdélyi magyar irodalom kezdeti szakaszában* témát dolgozta föl. Kutatásában azt vizsgálta, hogyan jeleníti meg a kommunikatív emlékezet az 1920-as politikai változást a közvetlenül az eseményt követő másfél évtizedben íródott regényekben, illetve hogy a fikció az idegenné vált tér domesztifikációjának milyen sajátos életstratégiákban, konfliktusokban és megoldásokban megnyilatkozó lehetőségeit teremti meg. Novák Anikó azt tanulmányozta, *Hogyan írunk vajdasági magyar irodalomtörténetet ma?* Előadásának célja volt áttekinteni a jugoszláviai és vajdasági magyar irodalomtörténeti munkákat, összevetni legjellemzőbb megállapításait, szempontjait, kánonjait, továbbá mindezek alapján megvizsgálni az új, átfogó vajdasági magyar irodalomtörténet megírásának szükségességét. Az elemzés elsősorban a kánonalakításra és az irodalomtörténetekben megnyilvánuló irodalomtudományi módszerekre összpontosított. Virág Zoltán Bori Imre leveleit kutatta Ilia Mihályhoz, *Kereszteződő életutak* cím alatt. A levélírás mint alkotási minta, produkciós modell jelenik meg a két irodalmár üzenetváltásaiban. A közel száz levélből és a hozzájuk tartozó levelezőlapokból, képeslapokból, üdvözlőkártyákból álló archívum különösen értékes irodalomszociológiai, intézménytörténeti dokumentáció.

A hetedik és egyben utolsó ülészak a szociográfiát, művelődéstörténetet, hagyományértelmezést, a jugoszláviai és vajdasági magyar irodalmat, tanításmódszertant tanulmányozta. Bence Erika azt vizsgálta, mi történt a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalomban 1918-ban. Kutatása a vajdasági magyar irodalomtörténeti diskurzus legfontosabb, mindmáig érvényesnek tekintett alapelvét, az 1918-as kezdetekről alkotott axiómát járja körül. Az előadás bemutatta, hogy az irodalom alakulástörténetéről szóló modern felfogások milyen értelemben helyezték határon kívülre a jelölt történeti elképzeléseket meghatározó pozitívista és szubsztancialista módszereket, módosítva/dekonstruálva ezáltal a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom létformájáról alkotott összképet. Ladányi István a tankönyvíró Bori Imréről beszélt. Az előadás elsősorban Bori Imre irodalomtörténeti és irodalomszervezői munkásságának nyomait vizsgálta tankönyvszerzői tevékenységében: a szerzők és a művek kiválasztásában, az anyag elrendezésének arányaiban, a tankönyvek fogalomkészletében, nyelvhasználatában. Ispánovics Csapó Julianna az irodalmi kultúránk „lélekrajzát” kutatta, Bori Imre délvidéki, vajdasági olvasókönyvében. A kutatás célja volt Bori Imre kultúrtörténeti „térképének” vizsgálata, az olvasókönyvek (*Ember, táj, történelem; Ezredéve itt*) szövegei nyomán kibontható délvidéki/vajdasági magyar „lelkiség” szintetizálása Bori Imre irodalomtörténeteinek környezetében.

Utasi Csilla (2019, szerk.). *Szövegértelmezések*. Rezümékötet. Bori Imre-émlékkonferencia, Újvidék, 2019. október 22–23.

Király Tímea

Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék